

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№12
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 770 sahifa,
2-dekabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayeva X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Yangi O'zbekiston sharoitida ayollar ijtimoiy faolligini oshirishda psixologik motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirish strategiyalari	26
<i>Xuseynova Abira Amanovna</i>	
Pragmalinguodidactic Principles in Teaching English for Philologist Students and their Application in Intercultural Communication.....	31
<i>Arzieva Bibi-Sanem Aynazarovna</i>	
Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan biologiya o'quv materiallarini loyihalash, joriy etish va samaradorligini baholash.....	35
<i>Abdurasulova Gulrux Habibullayevna</i>	
Oligofreniya holatida neyropsixologik tashxislar qo'llanilishining umumiy masalalari	40
<i>Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li, Xojaliyeva Sarvinoz Elyorjon qizi</i>	
Oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ kompetensiyani rivojlantirish pedagogik muammo sifatida ...	44
<i>Asatova Dildora Aslamovna</i>	
Ingliz tili o'qish ko'nikmalarini takomillashtirishda autentik manbalarning roli.....	49
<i>Bekmuratova Nargiza Arislanbayevna</i>	
Insuldan keyingi nutqni tiklashda logopedik reabilitatsiya va nevrologik muolajalar integratsiyasi	52
<i>Boltaboyeva Xurshida Sharofiddinovna</i>	
The Concept of Symbols in Linguoculturology	56
<i>Hamraqulova Gulandom Sodiq qizi</i>	
Buyuk ipak yo'li xalqlari o'rtasidagi pedagogik va madaniy aloqalarning vujudga kelishi.....	59
<i>Mirxalilova Nargiza Akbarovna</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarni bolalarni nutqini o'stirishga bo'lgan kasbiy-pedagogik tayyorgarligini o'stirish	63
<i>Mitaliboyeva Dildora</i>	
Koxlear implantli bolalarning eshituv–nutqiy faolligini oshirishda differensial yondashuv asosida korreksion-pedagogik ish	66
<i>Nartayeva Shahoza Yulchibayevna</i>	
Fasilitatsion yondashuv asosida kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda adaptiv ko'nikmalarni rivojlantirishning psixologik-pedagogik mexanizmlari.....	71
<i>Normatova Nilufar Komilovna</i>	
Boshlang'ich sinflarda disgrafiyasi bo'lgan o'quvchilarda yozish kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari (XIX–XXI asrlarda).....	76
<i>Qaxxorova Saidaxon, Mamarajabova Zulfiya</i>	
Raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar orqali olimpiya ta'limini rivojlantirish: yoshlar orasida axloqiy va jismoniy madaniyatni oshirish	80
<i>Qodirov Jurabek Mamatsimonovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida sun'iy intellekt bilim va savodxonligini rivojlantiradigan innovatsion jismoniy-interaktiv o'yinlar: pedagogik model.....	83
<i>Quvonova Nodirabegim Shavkat qizi</i>	
“Sab'ai sayyor” asarida qo'llangan onomastik birliklar haqida mulohazalar	87
<i>Gadayev Oybek Yaxshiboyevich, Ravshanova Sharbatoy Rahmatilla qizi</i>	
Ijtimoiy tarmoq shifokorlarining masofaviy konsultatsiyalari shaxs psixikasi va salomatligiga ta'siri	91
<i>Askarova Nargiza Abdivaliyevna, Ravshanova Zarnigor Daminovna</i>	
Talabalar ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalari va interfaol metodlardan foydalanish.....	95
<i>Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li</i>	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali pedagoglarning kreativligini rivojlantirish	99
<i>Saydullayeva Gulasal Umidjon qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar motorikasini rivojlantirishning standart modeli	102
<i>Sirojiddinova Xamidaxon Xasanboy qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning shaxslararo munosabat kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	106
<i>Turg'unova Gulnoza Muhammadjonovna, Xodjiyeva Mahliyo</i>	

Shaxsdagi mehnat motivatsiyasi samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi korrelyatsion bog'liqliklar tahlili	109
Xusanov Samariddin Maxmadaminovich	
Auditoriyadan tashqari musiqiy mashg'ulotlarni art-terapiya yordamida tashkil etish asoslari	112
Yarashev Jo'rabek To'rayevich	
Формирование творческого мышления школьников на уроках музыки	117
Габдульманова Ильнура Минисламовна	
Теоретико-методологические основы коллаборативного обучения, кооперативных подходов и интерактивных педагогических методов	119
Жураева Мафтуна Бахтиёр кизи	
Педагогическое колесо как инструмент формирования цифровой компетентности будущих педагогов дошкольного образования.....	124
Уразова М. Б., Усманова У. Б.	
Особенности гражданского воспитания обучающихся в системе “школа–махалла” в Узбекистане ..	130
Хайдаров Шавкат Шамсиддин угли	
Педагогические условия формирования языковой грамотности у учащихся с тяжелыми нарушениями речи.....	135
Юсупова Зулайхо Бахром кизи	
Valeologik tarbiyada o'yin texnologiyalarining ahamiyati.....	139
Berkinova Charos Islomovna	
O'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasi tushunchasi, mazmuni va shakllanishi	142
Buvorayeva Gulruh Shoikrom qizi	
Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvi asosida o'qitishning didaktik imkoniyatlari	145
Cho'tboyeva Munisxon Eshpo'lat qizi	
Tabiatga muhabbat: maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar va o'yinlar orqali ekologik tarbiya	150
Ergasheva Umriniso Komilovna	
Zamonaviy ta'lim – talabalar ijtimoiy intellektini shakllantirish omilidir.....	153
Ermatova Gulnoz Pirimovna	
O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'qitishda pedagogik texnologiyaning o'rni	156
Gazibekova Feruza Hakimovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli texnologiyalar muhitida tanqidiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi	159
Haydarova Feruza Haydar qizi	
Talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlar va sifatlarni shakllantirish mexanizmi.....	162
Jumanazarova Dilnoza Umurzaqovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda interfaol metodlarni qo'llash texnologiyasi.....	165
Jumayeva Malika Aliyevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda kasbiy-nutq madaniyatini rivojlantirish.....	168
Lutfetdinova Ra'no Xusnetdinovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik rivojlanishga zamonaviy yondashuvlar va jahon tajribalari ..	172
Masharipova Barno Erkin qizi, Adilbayeva Dilnoza Adilbay qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida til o'yinlari texnologiyalarining nazariy asoslari.....	175
Masharipova Dilfuza Muxammatjon qizi	
Maktabgacha ta'lim tarbiyachisi pedagogik faoliyatining o'ziga xosligi	178
Muhammadiyeva Feruza Turakulovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda aksiologik yondashuvdan foydalanish metodikasi.....	181
Muhiddinova Munira Xayrullayevna	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi	184
Narzullayeva Sevara Omonovna	
O'qituvchining muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari.....	187
Nizamova Nodira Paxritdinovna	
Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishning mazmuniy izohlanishi	191
Oysha Qurbonova, Nodira Abduraimova	
Boshlang'ich ta'limda Finlandiya tajribasi.....	195
Nodira Sherboyeva	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Kutubxonachi kutubxona-axborot xizmati jarayonining yetakchi ishtirokchisi sifatida 198 O'ktam Nosirov
	Pedagogik ta'lim transformatsiyasida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasi..... 204 Rustamova Shoxista Omonjonovna
	Globallashuv sharoitida axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish masalalari..... 208 Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li
	Talabalarga ingliz tilini o'qitishning zamonaviy innovatsion texnologiyalari 212 Sa'dullayeva Rushana
	Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish 215 Saidova Dilbar Erkinovna
	Pedagog xodimlarda tolerantlik namoyon bo'lishining determinantlari..... 218 Sattorova Maxliyo Dilmurod qizi
	Kreativ metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ tafakkur va fikrlashni rivojlantirish 223 Sultonboyeva Baxriniso Ilhomjon qizi
	Artpedagogika texnologiyalaridan foydalanib maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirish metodikasi 226 Xolmatova Fotima Baxtiyor qizi
	Boshlang'ich ta'limda yashil kompetensiyalarni shakllantirish yo'nalishlari..... 229 Yaqubova Shoira Tog'aymuratovna
	Emotsional intellektni rivojlantirishning nazariy asoslari..... 233 Yarmatov Raxmboy Baxramovich
	Boshlang'ich ta'limda o'quv veb-saytlari orqali til kompetentligini rivojlantirish 239 Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna, Muxammadjonova Diyorabonu Muzaffarjon qizi
	Языковые изменения в русском языке XXI века: исследование новых слов, сленга, интернет-коммуникации, влияния англицизмов и глобализации на современный русский язык 242 Марупова Дилфуза Давроновна
	Oliy ta'limda talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatining maqsad va vazifalari 247 F. R. Xosilova
	Boshlang'ich ta'lim texnologiya darslarida o'quvchilarni tabiiy materiallar bilan ishlashga o'rgatish 251 Kambarov Nodirjon Sattarovich, Nasirjanova Feruzaxon Alixon qizi
	Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvining qo'llanilishi va uning samaradorligi..... 256 Abdulazizova Yulduz Abdujabbor qizi
	Tabiiy fanlarni o'qitishda STEAM yondashuvi asosida kreativlikni rivojlantirish metodikasi 259 Abdullayeva Dilrabo Fayzulla qizi
	Umumta'lim maktablarida o'quvchilarda shaxs ma'naviy qiyofasini shakllantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari..... 262 Aliyeva Zuxra Tursunboyevna
	Yosh avlodni madaniy-tarixiy yondashuv asosida tarbiyalashda madaniy-ma'rifiy muassasalarning o'rni.. 265 Aripov Shokirjon Olimovich
	Ta'limda yangi texnologiya: 4K modeli va uni amalga oshirish yo'llari..... 268 Avliyoqulova Nasiba Choriyevna
	Badiiy-tarixiy materiallarni ta'lim jarayoniga integratsiyalashning metodologik asoslari..... 272 Baratov Baxtiyorjon Qodirovich
	Bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotiga moslashishida o'yinning roli..... 275 Barno Masharipova Erkin qizi, Zuhrobova Mahliyo Abdulatif qizi
	Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida integrativ yondoshuvdan foydalanish texnologiyasi 278 Ernazarova Laylo Abdusaitovna, Saidahmadova Gulrux Farrux qizi
	Bo'lajak tarbiyachilarda metarefleksiv fikrlashni rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari 284 Ismailova Nilufar Isroildjanovna
	Semantic and Cross-Cultural Features of Food-Based Idioms in Karakalpak and English Languages..... 289 Jiemuratova Gulistan Koshkinbaevna
	Filolog talabalarida mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishni rivojlantirishda metakognitiv yondashuvlarning didaktik mexanizmlari..... 292 Jo'rayeva Dilnoza Ro'zimat qizi
	Rivojlantiruvchi sohalar kompetensiyalariga integratsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash texnologiyasini rivojlantirish 296 Jo'rayeva Zilola Sayfiddin qizi

Psixologlar kasbiy komponentlarini rivojlantirishda matematik usullardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.....	302
<i>Kuziyeva Dilnura Dilmurotovna</i>	
O'zbekiston metodik maktabida sotsiolingvistik kompetensiyani shakllantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili	306
<i>Madaminova Gulzira Gulamkadirovna</i>	
Maxsus pedagogika fanlarini o'qitishning nazariy-metodik asoslari	313
<i>Maqsudova Nodira Alijonovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda ertakterapiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi	317
<i>Muxiddinova Dilfuza Sherdor qizi</i>	
Nutq madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi nutqining roli.....	320
<i>N. Q. Olimova</i>	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi	323
<i>Narzullayeva Sevara Omonovna</i>	
O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi	326
<i>Normirzayeva Maftunaxon Ilyosjon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadqiqot faoliyatini rivojlantirishda intensiv ta'lim texnologiyalarining metodik asoslari.....	329
<i>Olloqulova Farzona Umedillayevna</i>	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi giperaktiv bolalar bilan ishlashda pedagogik kompetentligini oshirish metodikasi.....	332
<i>Raimqulova Sojida Abdusaid qizi</i>	
Talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari	335
<i>Rustamova Shoxista Omonjonovna</i>	
Inklyuziv ta'limni tashkil etishning xorijiy pedagogik amaliyotdagi modellari	339
<i>Sultonova Zarina Uchqun qizi</i>	
Xalq pedagogikasida ertaklarning tarbiyaviy va ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati: ma'naviy begonlashuvga qarshi tarbiyaviy omil sifatida.....	343
<i>To'xtasinova Farida Davlatali qizi</i>	
B1 darajadagi talabalar uchun xorijiy tilni o'qitishda audiovizual texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirishning metodik asoslari	347
<i>Toshpulatova Shaxsanam Xolmurodovna</i>	
Kontekstli ta'lim va uning boshlang'ich ta'lim matematikasidagi ahamiyati haqida	350
<i>Umarova Nigora Alisherovna</i>	
Oiladagi psixologik muhitning o'spirinlarda to'liqsizlik kompleksi shakllanishiga ta'siri	353
<i>Xalmuratova Dilorom Abdikarimovna</i>	
Ta'limda faktcheking: misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashishning pedagogik asoslari	356
<i>Xidirova Maftuna Ithom qizi</i>	
Maktab o'quvchilarini falsafiy va dunyoqarashga tayyorlash omillari	362
<i>Xo'shboqova Farida Komiljon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq faoliyatini rivojlantirishning lingokognitiv asoslari	370
<i>Xusanova Gulruxsor To'lqin qizi, Aliyeva Muhlis Baxodir qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini oshirish	374
<i>Zokirova Sohobaxon Muxtaraliyevna, Erkinova Nazokatxon Anvarjon qizi</i>	
Эффективность занятий кроссфитом в повышении уровня общей физической подготовленности слушателей института повышения квалификации МВД Республики Узбекистан	377
<i>Албеков Шокир Адилбекович</i>	
Роль торговых и кочевых маршрутов в формировании лингвокультурных заимствований между Хорезмом и Южной Сибирью.....	381
<i>Сатымова Светлана Сатымовна</i>	
Использование искусственного интеллекта в обучении русскому языку как иностранному: проблемы и решения.....	385
<i>Ташева Дилором Салимовна</i>	
Проблемы использования коммуникативного метода в преподавании русского языка студентам	389
<i>Тоджибоева Наргиза Джумабоевна</i>	

Maktab–oila–mahalla hamkorligining qizlar ijtimoiy faolligini oshirishga ta'siri	393
<i>Abdurazoqova Marg'uba Muxammad qizi</i>	
Ta'lim tizimida musiqiy madaniyatni takomillashtirishning metodologik imkoniyatlari.....	397
<i>Asqarova Xurshida A'zamjon qizi</i>	
Maktab biologiya kursini o'qitishda dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarning o'zaro bog'liqligi asosida metodologik savodxonlikni shakllantirish.....	404
<i>Azimov Bekjon Ibrohimjon o'g'li</i>	
Oliy ta'lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini ta'minlash usullari.....	407
<i>Delov To'liqin Erkinovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarni badiiy asarlarni janriy xususiyatlariga ko'ra izohli o'qishga o'rgatish	410
<i>Gulmira Abdullayeva</i>	
O'zbekiston bokschilarining dunyo reytingida yetakchi o'rinlarni egallashining asosiy omillari	413
<i>Insapov Ismoil Tuychaliyevich</i>	
Improving Learners' Engagement Through Game-Based Techniques in Language Education	416
<i>Ismailova Ma'rifat Bakhrambek kizi</i>	
STEAM yondashuvi boshlang'ich ta'limda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy kaliti sifatida	421
<i>Jo'rayeva Nasiba Komil qizi</i>	
O'quvchilarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning ijtimoiylashuvi	426
<i>Jo'rayeva Sayyora Vahobjon qizi</i>	
O'smirlarda xarakter aksentuatsiyasining o'ziga bo'lgan ishonch rivojlanishiga ta'sirining psixologik xususiyatlari	429
<i>Jurayev Xaydarjon Odilboyevich</i>	
O'spirinlarda agressiv xulqqa ta'sir qiluvchi omillar	433
<i>Konratbayeva Ayjamal Bazarbayevna</i>	
Rus va o'zbek tillarida chorvachilik terminlarining qiyosiy tahlili.....	436
<i>Kurbanova Guzal Abduraximovna</i>	
Texnologiya darslarida murakkab mexanizmlarni o'qitishning zamonaviy usullari	441
<i>Mamadaliyev Furqat Xolmamatovich</i>	
Umumta'lim maktab o'qituvchilarining sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish usullari	446
<i>Mamatova Fazilat Ixtiyorovna, Xolmirzayeva Zebo Ravshan qizi</i>	
Nutqda badiiy tasviriy vositalardan foydalanish yo'llari.....	450
<i>Murodova Farangis G'anisherovna</i>	
Kichik yoshdagi o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish yo'llari.....	454
<i>N. Abduvaliyeva, M. Odinajonova</i>	
Kichik maktab yoshidagi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar shaxslararo munosabatini korreksiyalashda ertak terapiyasidan foydalanish	458
<i>Nig'matova Nodirabegim Lutfillo qizi</i>	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	463
<i>O'rinova Ro'zigul Jumanazar qizi</i>	
Voleybol o'yinida blok qo'yish texnikasini o'rgatishda yangi pedagogik yondashuvlar	467
<i>Qambarov Kozimjon</i>	
Texnik yo'nalishda tahsil olayotgan talabalarga ingliz tilini o'qitishning yangi texnologiyalari	472
<i>Babayeva Gulnozaxon Latibjonovna</i>	
Maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda pedagog malakasining roli	481
<i>Davlatova Dildora Nuriddinovna</i>	
Talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirishning pedagogik tamoyillari	485
<i>Davronov Nurzod Ismoilovich</i>	
Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar: toifalari va tasniflash mezonlari	490
<i>Djurayeva Sohiba Barat qizi</i>	
Blum taksonomiyasiga asoslanib boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish usullari.....	495
<i>Husenova Aziza Sharipovna</i>	
Tabiiy fan darslari jarayonida o'quvchilarda loyihaviy ishlarni tashkil etish ko'nikmasini shakllantirish	498
<i>Matniyazova Diyora Jumanazarovna</i>	
Boshlang'ich ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari: innovatsion taraqqiyot, metodik yangiliklar va istiqbollari	501
<i>Nazarova Mohigul Akmalovna, Asatova Mashhura Asomiddin qizi</i>	

Kasbiy pedagogikani shakllantirish va rivojlantirish masalalari	506
<i>Sanaqulov Xamroqul Rizaqulovich</i>	
O'qituvchining shaxsiy fazilatlari va suggestiv kompetentligining o'zaro bog'liqligi	513
<i>Shermatova Manzura Ikromjanovna</i>	
Tez qalamchizgilarda innovatsion texnologiyalarni qo'llash tajribasi	518
<i>Suyunov Navro'z Alisher o'g'li</i>	
Kognitiv tilshunoslik asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish	523
<i>Teshabiyev Dilmurod Raxmadjonovich, Madazimova Muxlisa Abdurashid qizi</i>	
Kombinatorik masalalar asosida ijodiy topshiriqlarni tuzish va ularning o'quvchilarga ta'siri	526
<i>Toshboyeva Saida Rahmonberdiyevna, Yusupova Latofat Abduqodir qizi</i>	
Linguodidactic Foundations for Enhancing Professional Competence in Practice-Oriented Language Education	530
<i>Uktamova Navruza Botir qizi</i>	
Audiovizual usul qo'llanilganda o'quvchilarning til ko'nikmalaridagi o'zgarishlarni baholash	535
<i>Umarov Aziz Avazovich</i>	
Ona tili – ART texnologiya va kreativlik fanida so'z san'atining omili sifatida	540
<i>X. Sanaqulov, Sh. Nurmatova</i>	
Etnopedagogik yondashuvning boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiylashuv jarayoniga ta'siri	543
<i>Xamroqulova Xilola Qosimjon qizi</i>	
Ajdodlarimiz o'g'itlari asosida o'quvchi-yoshlarda axloqiy sifatlarni shakllantirish texnologiyasi	547
<i>Xatamova Nilufar Xaydarovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ o'qish madaniyatini rivojlantirishda generativ sun'iy intellekt texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari	550
<i>Xayitova Firuza Abdullayevna</i>	
Rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta'limning mazmuni va tarixiy taraqqiyoti	554
<i>Yoziyeva Umida Lutfullayevna</i>	
O'quv vaziyatlarini loyihalash orqali talabalar o'quv faolligini oshirish	558
<i>Zakirova Dilfuza Sayidolimovna</i>	
O'quvchilar orasida jismoniy faollikni oshirish uchun yangi ilmiy yondashuvlar	561
<i>Zaynobidinov Dilshodbek Qobilovich</i>	
Активные методы обучения как коммуникационная основа современного урока	566
<i>Ахмедова Мукаддас Ходиматовна</i>	
Инклюзия как путь к равным возможностям: развитие системы образования Узбекистана	570
<i>Баротова Шохсанам Бахтиёр кизи, Мауш Ребия Джамshedовна, Мурадова Дилфуза Махмудовна</i>	
“Qurilish konstruksiyalari” fanini o'qitishda kasbiy-amaliy kompetentlikni rivojlantirish	576
<i>No'manova Soxiba Ergashboyevna</i>	
Креативный педагогический подход в музыкально-теоретических и практических занятиях по искусству макома	582
<i>Нурматова Фируза Муминовна</i>	
Система упражнений по методике обучения средствам речевой выразительности узбекского языка	587
<i>Фаттахова Д. А.</i>	
Oliy ta'limda kompetensiyaga asoslangan o'qitish modellari	592
<i>Ernazarov Alisher Ergashevich, Chinqulova Gulmehra</i>	
The Concept of Symbols in Linguoculturology	598
<i>Hamraqulova Gulandom Sodiq qizi</i>	
Raqamli o'yinlarga (mobile games) qaramlikning kognitiv samaradorlikka salbiy ta'siri	601
<i>Turamov Muhammadzohid Rustamjon o'g'li</i>	
OTM talabalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash asosida ilmiy tadqiqot ishlariga yo'naltirishning zamonaviy metodlari	605
<i>Sobirov Zahridin Sadriddinovich</i>	
Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarda kiriyativlikni rivojlantirish	609
<i>Qo'chqarov Mirzavali Qo'zibayevich</i>	
Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining axloqiy tarbiyasini shakllantirish	613
<i>Yaqubova Dinora Bahodirovna</i>	
Zamonaviy ta'lim tizimida AR (Augmented Reality) texnologiyalarining qo'llanilishi	617
<i>Abdumo'minov Burxonjon Sunnatillo o'g'li</i>	

The Role of Psychological Support in the Formation of Students' Socio-Emotional Competence in Preschool Education	622
Kamol'dinova Diyora Jaloliddin qizi	
Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi	626
Xudoynazarova Moxira Xakimovna	
Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini metodlar orqali rivojlantirish.....	629
Ro'zmetov Ravshan Sharipbayevich	
Bo'lajak tarbiyachilarda muloqot madaniyatini tarbiyalash	633
Uljayeva Sevara Abdirazzoqovna	
Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan zamonaviy darsliklar tuzilishi va mazmuni.....	638
Po'latova Marjona Inomjon qizi	
STEAM ta'lim texnologiyasini maktabgacha ta'limida qo'llash bo'yicha xorijiy tajribalar	643
Saidova Nigora Olimovna, Pirmatova Zaynabxon Elmurod qizi	
Raqamli texnologiyalar vositasida bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish	646
Ergasheva Sunbula Baxtiyor qizi	
O'quvchilarda ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning shakllanishi va uning dolzarb muammolari	650
Gapparova Mastona Safaraliyevna	
Adabiyot darslarini o'qitishda 5E modelidan foydalanish	654
Abdiraupova Zarnigor Abdinabi qizi	
Oliy ta'limda kompetensiyaga asoslangan o'qitish modellari.....	657
Ernazarov Alisher Ergashovich, Chinqulova Gulmehra	
Traditional Techniques and Modern Approaches in the Production of National Costumes	665
Jabborova Dilshoda Xolmamat qizi	
Pedagogik platformalar va kognitiv-didaktik yondashuvlar integratsiyasi yordamida talabalarning kasbiy tayyorgarlik tizimini yangi bosqichga olib chiqish.....	668
Raxmonov Omadjon Mamasidiq o'g'li	
Aqli zaif o'quvchilarda disgrafiyaning bartaraf etishda assistiv texnologiyalarning ahamiyati	672
Usmonov Umid Allayorovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tayanch hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish.....	676
Adizova Nigora Baxtiyorovna, Akbarova Sarvinoz Sadriiddinovna	
Tadqiqotchilik kompetentligi pedagogik muammo sifatida.....	681
Ergashev Nozim Nabiyeovich	
Teaching Reading to Young Learners: Essential Principles for Primary School Teachers	684
Toshtanova Maftuna Xamidjon qizi	
Tarmoq qurilmalari va tizimlarini boshqarish modulini o'qitish orqali o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash.....	687
Karimova Charos Abduhalim qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda og'zaki nutq rivojlanishining psixolingvistik asoslari	691
Musayeva Nafisa Kudratovna, Muxammadova Saodat Muzaffar qizi	
"Kasbiy ma'naviyat" fani bo'lajak pedagoglarda ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarni intensiv rivojlantirish omili	695
Ismoilov Yoqubjon Quchqarboyevich	
Yapon tilini o'rgatishda talabalarning gapirish ko'nikmasini rivojlantirish: tamoyillar, bosqichlar va innovatsion usullar	699
Baqoyev Navro'zjon Abdullo o'g'li	
Texnologik ta'lim jarayonida ixtirochilik va loyihalashtirish kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari.....	705
Zokirova Nargiza Akbarjonovna	
Bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning psixologik asoslari.....	710
Eshnazarova Farida Jo'raqulovna	
Ta'lim islohotlari sharoitida genderni yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.....	714
Yaxyayeva Sojida Abduraximovna	
Ko'rsatish olmoshlarining vazifaviy uslublarda qo'llanilishi.....	718
Berdiyeva Malika	
Nazorat turlari orqali o'quvchilarning savodxonlik kompensatsiyasini shakllantirish	721
Xoldarova Irodaxon Valijonovna, Jo'rayeva Shodiya Kenjaali qizi	

Zamonaviy boshlang'ich ta'limni modernizatsiya qilish sharoitida o'quvchilarda lug'atlar bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi	726
Buvajonova Mohiraxon Usmonali qizi	
Boshlang'ich ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari: innovatsion taraqqiyot, metodik yangiliklar va istiqbollari	731
Nazarova Mohigul Akmalovna	
Maktab va pedagogika institutlari o'rtasida amaliyotga yo'naltirilgan dual ta'lim modelini takomillashtirish: muammolar va yechimlar	736
Arabova Muxiba Bazarovna	
Помощь советского государства в подготовке кадров для арабских государств	740
Хомидова Камола	
Место Узбекистана в развитии культурной сферы Советского союза во второй половине XX века ..	744
Бекназаров Собиржон	
Toshkent xalqaro kinofestivallarining Arab davlatlari va Afrika mamlakatlari kinosan'atida tutgan o'rni	748
Sharifov Shoxjaxon To'liqinjon o'g'li	
Ekonometrika fanini o'qitishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari va istiqbollari	752
Bobonorova Qundixan Quralbay qizi	
O'quvchi faolligini oshirishda jadid maktablari tajribasi va faol ta'lim metodlarining integrativ qo'llanilishi ..	759
Bobonazarov Orif Abrayqulovich	
Влияние гендерной лингвистики на развитие психолингвистических исследований в Узбекистане ..	764
Мусаева Елена Казимовна	
Psixik rivojlanishni tashxislashda psixofiziologik usullardan foydalanish samaradorligi	767
Sh. L. Rahmonova	

NAZORAT TURLARI ORQALI O'QUVCHILARNING SAVODXONLIK KOMPENSATSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Xoldarova Irodaxon Valijonovna
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) professor

Jo'rayeva Shodiya Kenjaali qizi
FarDU magistr 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida nazorat turlarining o'rni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Savodxonlik kompetensiyasining mazmuni o'qish savodxonligi, yozuv va imlo ko'nikmalari, matn bilan ishlash malakalari hamda nutqiy kompetensiyaning o'zaro uyg'unlashgan yaxlit tizimi sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda savodxonlikning boshlang'ich ta'limdagi poydevor vazifasi, o'quvchilarning kognitiv va kommunikativ rivojlanishiga ta'siri hamda fanlarni o'zlashtirish jarayonidagi ahamiyati asoslab beriladi. Joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlarining savodxonlikni rivojlantirishga ta'siri pedagogik diagnostika nuqtayi nazaridan yoritilgan. Metodologik qismda pedagogik kuzatish, diagnostik tahlil, eksperiment elementlari, o'qituvchilar bilan suhbatlar hamda o'quvchilarning yozma ishlari tahlilidan foydalanilgan. Tadqiqot natijalari nazorat turlarining o'quvchilarda savodxonlik kompetensiyasini bosqichma-bosqich shakllantirishda samarali pedagogik mexanizm ekanini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: savodxonlik kompetensiyasi, o'qish savodxonligi, matn bilan ishlash, yozuv va imlo ko'nikmalari, nutqiy kompetensiya, pedagogik nazorat, diagnostik tahlil, boshlang'ich ta'lim, pedagogik kuzatish, eksperimental yondashuv.

Abstract: This article provides a scientific, theoretical, and practical analysis of the role of assessment types in the process of developing literacy competence among primary school students. Literacy competence is interpreted as an integrated and coherent system encompassing reading literacy, writing and spelling skills, text-processing abilities, and speech competence. The study substantiates the foundational role of literacy in primary education, its impact on students' cognitive and communicative development, and its significance in the process of subject learning. From the perspective of pedagogical diagnostics, the influence of formative, interim, and summative assessment on the development of literacy competence is examined. The methodological framework includes pedagogical observation, diagnostic analysis, experimental elements, teacher interviews, and the analysis of students' written work. The findings confirm that various assessment types serve as effective pedagogical mechanisms for the gradual and systematic formation of students' literacy competence.

Key words: literacy competence, reading literacy, text work, writing and spelling skills, speech competence, pedagogical assessment, diagnostic analysis, primary education, pedagogical observation, experimental approach.

Аннотация: В статье научно-теоретически и практически анализируется роль видов контроля в процессе формирования грамотностной компетенции у учащихся начальных классов. Содержание грамотностной компетенции рассматривается как целостная интегрированная система читательской грамотности, навыков письма и орфографии, умений работы с текстом и речевой компетенции. Обоснована фундаментальная роль грамотности на этапе начального образования, ее влияние на когнитивное и коммуникативное развитие обучающихся, а также значение в процессе усвоения учебных дисциплин. С позиции педагогической диагностики раскрывается влияние текущего, промежуточного и итогового контроля на развитие грамотностной компетенции. В методологической части использованы педагогическое наблюдение, диагностический анализ, элементы эксперимента, беседы с учителями и анализ письменных работ учащихся. Результаты исследования подтверждают, что виды контроля выступают эффективным педагогическим механизмом поэтапного формирования грамотностной компетенции учащихся.

Ключевые слова: грамотностная компетенция, читательская грамотность, работа с текстом, навыки письма и орфографии, речевая компетенция, педагогический контроль, диагностический анализ, начальное образование, педагогическое наблюдение, экспериментальный подход.

KIRISH

Savodxonlik kompetensiyasi o'quvchining o'qish, yozish, tushunish, tahlil qilish hamda fikrni mazmunan aniq va mantiqan izchil shaklda bayon eta olish qobiliyatlarini o'zida mujassam etgan integrallashgan ko'nikmalar majmuasi sifatida talqin etiladi. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda savodxonlik tushunchasi faqat texnik o'qish malakasi bilan chegaralanmay, balki matndan ma'no chiqarish, kontekstni anglash, tahliliy fikrlash va nutqiy muloqot jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatlari bilan uyg'unlashgan murakkab kompetensiya sifatida izohlanadi.

Savodxonlikning kompetensiyaga aylanishi o'quvchilarning kognitiv, lingvistik va kommunikativ rivojlanish jarayonlarini qamrab olib, ularning nafaqat o'qish va yozish faoliyatiga, balki tafakkur uslubi, muammolarni hal etish ko'nikmalari hamda ijtimoiy faoliyatdagi ishtirokiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois savodxonlik kompetensiyasining shakllanishi umumdaniy kompetensiyaning muhim va ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Ilmiy manbalarda savodxonlik kompetensiyasi o'qish savodxonligi¹, ya'ni matnni to'g'ri, ravon va mazmunini anglagan holda o'qish, yozma savodxonlik, ya'ni imlo, punktuatsiya va grammatik me'yorlarga rioya qilgan holda yozish, shuningdek, matn bilan ishlash kompetensiyasi orqali asosiy g'oyani aniqlash, dalillarni solishtirish va mantiqiy xulosalar chiqarish hamda nutqiy kompetensiya² orqali fikrni og'zaki va yozma shaklda tushunarli va izchil bayon etish qobiliyatlarining o'zaro uyg'un tizimi sifatida tavsiflanadi. Savodxonlik kompetensiyasini³ shakllantirish jarayonida baholash va nazorat mexanizmlarining o'rni alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular o'quvchilarning mavjud savodxonlik darajasini aniqlash, rivojlanish dinamikasini monitoring qilish va individual ta'lim strategiyalarini belgilash imkonini beradi. Natijada savodxonlik kompetensiyasi bosqichma-bosqich rivojlanib, o'quvchining amaliy faoliyatida barqaror va samarali qo'llaniladigan muhim ko'nikmaga aylanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Boshlang'ich ta'limda savodxonlik kompetensiyasini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqotchilar savodxonlikni faqat o'qish va yozish texnikasi bilan cheklab qo'ymasdan, balki o'quvchining matnni anglash, tahlil qilish hamda nutqiy faoliyatda samarali qo'llay olish qobiliyatlari bilan bog'liq kompleks kompetensiya sifatida talqin etadilar. Xususan, D. Ravshanova o'qish savodxonligini rivojlantirishda matn ustida ishlash usullarining adabiy nutqni shakllantirishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab beradi. K. Temirova nutqiy kompetensiyaning mazmuniy va funksional jihatlarini tahlil qilib, savodxonlikning til va kommunikativ faoliyat bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. A. I. Kudratova funksional savodxonlikni shakllantirishda o'qituvchining kasbiy kompetentligini hal qiluvchi omil sifatida baholaydi.

Shuningdek, D. A. Xalmatova va O'. Y. Ro'ziboyeva pedagogik diagnostikaning ta'lim jarayonidagi muhim o'rnini ochib beradilar. Z. B. Uteniyazov esa boshlang'ich sinflarda savodxonlik kompetensiyasini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishning pedagogik va psixologik xususiyatlarini atroflicha tahlil qiladi. Ushbu tadqiqotlar savodxonlik kompetensiyasini shakllantirishda baholash va nazorat mexanizmlarining samarali pedagogik vosita ekanini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchining keyingi ta'lim jarayoni hamda shaxsiy rivojlanishida muhim poydevor vazifasini bajaradi. Ushbu bosqichda shakllanadigan savodxonlik o'qish, yozish, fikrlash va matnni anglash ko'nikmalarining o'zaro bog'liq va yaxlit tizimi bo'lib, bolaning kognitiv, nutqiy hamda ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydi. Savodxonlik mazmuni an'anaviy ravishda faqat harflarni tanish yoki texnik o'qish jarayonini egallash bilan cheklanmasdan, balki matn bilan ishlash, mazmunni tahlil qilish, asosiy g'oyani aniqlash va fikrni yozma shaklda mantiqan izchil bayon etish kabi murakkab intellektual faoliyat turlarini ham qamrab oladi. Shu bois boshlang'ich ta'limda savodxonlikni shakllantirish ta'lim jarayonining eng muhim va ustuvor kompetensiyalaridan biri sifatida qaraladi.

Ilmiy tadqiqotlar boshlang'ich sinflarda savodxonlikning yuqori darajada shakllanishi keyingi bosqichlarda o'quvchilarning ta'lim samaradorligiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. O'qish va yozuv malakalari puxta rivojlangan o'quvchilar boshqa fanlarni o'zlashtirish jarayonida ham yuqori natijalarga erishadi, chunki har

- 1 Ravshanova, D. S. O'qish savodxonligi darslarida matn ustida ishlash orqali adabiy nutqni rivojlantirish. // Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – in-academy.uz. – B. 49–52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17264475>
- 2 Temirova, K. S. Nutqiy kompetensiyaning turlari, mazmun-mohiyati va elementlari / Виды, содержание и элементы речевой компетенции. // International Conference on Developments in Education. – Bursa, Turkey. – econferencezone.org – 20-fevral, 2023. – B. 8–12.
- 3 Kudratova, A. I. (2021). Funksional savodxonlikni shakllantirishda o'qituvchining kasbiy kompetentligi. *ORIENS: Journal of Oriental Studies*, Volume 1, Issue 7, 247–253. ISSN 2181-1784. Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.423.

bir o'quv fani matnni tushunish, axborotni qayta ishlash va mantiqiy xulosalar chiqarishni talab qiladi. Savodxonlikning rivojlanishi bolaning tafakkur jarayonlarini faollashtirib, lug'at boyligini kengaytiradi hamda mustaqil fikrlash, izlanish va muammolarni hal etish qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, boshlang'ich ta'limda savodxonlikning shakllanishi o'quvchilarning ijtimoiy faolligi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Matnni to'g'ri anglay oladigan va fikrini aniq ifodalashga qodir bo'lgan o'quvchi jamoaviy muloqot jarayonlarida faol ishtirok etadi, o'z nuqtayi nazarini dalillar asosida himoya qila oladi va o'quv motivatsiyasi yuqori bo'ladi. Shu sababli savodxonlik nafaqat ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatni ta'minlovchi omil, balki shaxsning ijtimoiy kompetentligini shakllantirishda muhim tayanch sifatida namoyon bo'ladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang'ich ta'lim jarayonida nazorat turlaridan foydalanish savodxonlik kompetensiyasini shakllantirishning muhim pedagogik mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Nazorat o'qish, yozish, matnni anglash hamda fikrni mantiqan ifodalash kabi savodxonlik tarkibiy qismlarining qay darajada shakllanganligini aniqlash, shuningdek o'quvchining rivojlanish dinamikasini tizimli ravishda kuzatish imkonini beradi. Pedagogik diagnostika nazariyasiga ko'ra, nazorat jarayoni nafaqat o'quvchining mavjud bilim va ko'nikmalarini baholash vositasi, balki uning bilish faoliyatini faollashtirish, xatolarni tahlil qilish va o'quv malakalarini takomillashtirishga xizmat qiluvchi rivojlantiruvchi mexanizm sifatida qaraladi⁴.

Joriy nazorat savodxonlik ko'nikmalarini kundalik mashqlar, kichik yozma ishlar, ifodali o'qish topshiriqlari hamda matn ustida ishlash jarayonida baholash imkonini yaratadi. Ushbu nazorat turi o'quvchi xatolarini erta aniqlash va ularni o'z vaqtida tuzatishga sharoit yaratib, natijada o'qish tezligi, ongli o'qish darajasi va imlo malakalarining izchil rivojlanishiga xizmat qiladi. Joriy nazoratning muntazam olib borilishi savodxonlikda barqaror va mustahkam ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Oraliq nazorat o'quvchining matn bilan ishlash kompetensiyasini umumlashtirilgan shaklda baholashga yo'naltirilgan bo'lib, u mavzular bo'yicha egalangan savodxonlik ko'nikmalarining o'zlashtirilish darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu jarayonda matnni talqin qilish, asosiy g'oya va ikkilamchi ma'lumotlarni ajratish hamda mantiqiy bog'liqliklarni aniqlash kabi murakkab savodxonlik elementlari baholanadi. Yakuniy nazorat esa savodxonlik kompetensiyasining umumiy shakllanganlik darajasini aniqlab, o'quvchining o'quv yili davomida erishgan rivojlanish natijalari, o'qish va yozuv malakalarining yetuklik darajasi hamda mazmunni chuqur tahlil qilish qobiliyatini ko'rsatib beradi. Yakuniy baholash natijalari ta'lim standartlarida belgilangan kompetensiyalar bilan solishtiriladi va o'quvchining keyingi ta'lim bosqichiga tayyorligi yuzasidan ilmiy asoslangan xulosa chiqarishga imkon yaratadi. Nazorat turlarining savodxonlikni rivojlantirishdagi eng muhim jihatlaridan biri uning rivojlantiruvchi funksiyasi hisoblanadi.

Nazorat natijalarini tahlil qilish o'qituvchiga mavjud kamchiliklarni aniqlash, ta'lim mazmuni va metodikasini takomillashtirish hamda o'quvchining individual xususiyatlariga mos ta'lim strategiyasini tanlash imkonini beradi. O'quvchilar esa o'z bilim va ko'nikmalarini baholash orqali o'qishga nisbatan mas'uliyatni oshirib, xatolar ustida ishlash jarayonida metakognitiv, ya'ni o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar⁵. Savodxonlik kompetensiyasi boshlang'ich ta'limda o'quvchining til, tafakkur va kognitiv faoliyatini shakllantiruvchi bazaviy kompetensiya sifatida e'tirof etiladi. Ushbu kompetensiya o'qish, yozuv, matn bilan ishlash va nutqiy faoliyatni qamrab olgan kompleks ko'nikmalar tizimidan iborat bo'lib, ularning har biri o'quvchining kommunikativ va intellektual rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ilmiy adabiyotlarda savodxonlik faqat texnik o'qish jarayoni bilan cheklanmay, balki mazmunni anglash, uni qayta ishlash hamda fikrni og'zaki va yozma shaklda izchil ifodalash kabi murakkab jarayonlarning yaxlit ifodasi sifatida talqin etiladi. O'qish savodxonligi o'quvchining matnni to'g'ri, ravon va ongli o'qish qobiliyati bilan bir qatorda, matn mazmunini talqin qilish, asosiy g'oyani aniqlash va mantiqiy xulosa chiqarish kabi kognitiv faoliyatni ham o'z ichiga oladi hamda boshlang'ich ta'limda barcha fanlarni o'zlashtirish uchun tayanch kompetensiya sifatida xizmat qiladi. Psixolingvistik tadqiqotlar o'qish savodxonligining shakllanishi semantik tahlil, mantiqiy bog'liqliklarni aniqlash va o'quvchining individual o'qish texnikasi bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Yozuv va imlo ko'nikmalari esa savodxonlik kompetensiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchining fikrni yozma shaklda mantiqan izchil va savodli ifodalash qobiliyatini ta'minlaydi. Yozuv jarayoni texnik harf yozish bilangina cheklanmay, balki grammatik strukturalarni ongli qo'llash, imlo qoidalariga rioya qilish, matn tuzish va gaplararo mantiqiy bog'liqlikni yaratish kabi ko'p bosqichli faoliyatni o'z ichiga oladi. Ushbu ko'nikmalarining shakllanishi o'quvchining til sezgisi, sintaktik fikrlashi, lug'at boyligi va mantiqiy tafakkurini rivojlantirib, yozma nutq madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi.

4 Imatova, D. A., & Ro'ziboyeva, O'. Y. (2025). Pedagogik diagnostika o'qituvchi faoliyatining tarkibiy qismi sifatida. *Inter Education & Global Study*, vol. 3, Issue 6, 401–406. ISSN 2992-9024 (online). Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O'zbekiston.

5 Uteniyazov, Z. B. (2025). Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning o'qish savodxonligini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari. *Scientific Journal of Construction and Education*, Volume 4, Issue 2, 199–205. ISSN 2181-3779. Qurilish va ta'lim ilmiy jurnali. <https://jurnal.qurilish.uz>

Matn bilan ishlash malakalari o'qish savodxonligining chuqurlashtirilgan bosqichi sifatida talqin qilinib, o'quvchining matndan axborotni izlab topish, uni tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va qayta tuzish kabi yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarini qamrab oladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ushbu malakalar o'quvchining axborot madaniyatini shakllantirish, turli hayotiy vaziyatlarda matndan samarali foydalanish hamda mustaqil fikrlash qobiliyatining tayanch omili sifatida e'tirof etiladi. Matn bilan ishlash malakalari o'quvchini mantiqiy mulohaza yuritishga, dalillangan xulosalar chiqarishga va o'quv materialini chuqur o'zlashtirishga yo'naltiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida turli tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi o'quvchilarning o'qish savodxonligi, yozuv va imlo ko'nikmalari, matn bilan ishlash malakalari hamda nutqiy kompetensiyasini nazorat turlari orqali rivojlantirish mexanizmlarini aniqlashdan iborat bo'ldi. Tadqiqot metodologiyasi sifat va miqdoriy yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda tashkil etilib, pedagogik kuzatish, diagnostik tahlil, eksperiment elementlari, o'qituvchilar bilan suhbatlar hamda o'quvchilarning yozma ishlari tahlili orqali amalga oshirildi. Pedagogik kuzatish o'quvchilarning dars jarayonidagi faoliyati, o'qish va yozuv malakalari, matn bilan ishlash hamda nutqiy kompetensiyasini tizimli ravishda qayd etish imkonini berdi va ularning kundalik faoliyatidagi real ko'nikmalarini aniqlashga xizmat qildi. Diagnostik tahlil esa o'quvchilarning savodxonlik darajasini sifat va miqdoriy jihatdan baholashga yo'naltirildi. Ushbu jarayonda o'qish savodxonligi ifodali o'qish va matn mazmunini tushunish orqali, yozuv va imlo ko'nikmalari diktant va bayon topshiriqlari yordamida, matn bilan ishlash malakalari esa matndan axborot izlab topish va mantiqiy xulosa chiqarish orqali o'lchandi.

Tadqiqotda eksperiment elementlaridan foydalanilib, turli nazorat turlari yordamida o'quvchilarning savodxonlik kompetensiyasining rivojlanishiga ta'siri kuzatildi. O'qituvchilar bilan o'tkazilgan suhbatlar va yarim tuzilgan intervyular nazorat turlarining samaradorligini, dars jarayonidagi muammolarni hamda ilg'or pedagogik tajribalarni aniqlashga xizmat qildi⁶. Shu bilan birga, o'quvchilarning yozma ishlari tahlili ularning fikrni yozma shaklda izchil va mantiqan ifodalash darajasi, grammatik va imlo ko'nikmalarini aniqlash imkonini berdi. Olingan natijalar pedagogik kuzatish va diagnostik tahlil ma'lumotlari bilan solishtirilib, savodxonlik kompetensiyasining har bir tarkibiy qismi bo'yicha rivojlanish dinamikasi belgilandi. Mazkur yondashuv nazoratning faqat baholash vositasi emas, balki savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik mexanizm ekanini ko'rsatdi. Qo'llangan metodlar o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda savodxonlik kompetensiyasini shakllantirishda samarali yondashuvni aniqlash, pedagogik jarayonni optimallashtirish va ta'lim sifatini oshirish imkonini berdi. Shu bilan birga, tanlangan metodologiya tadqiqot natijalarining ishonchligini, ilmiy asoslanganligini va takrorlanish imkoniyatini ta'minladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida nazorat turlarining muhim pedagogik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Savodxonlik kompetensiyasi o'qish savodxonligi, yozuv va imlo ko'nikmalari, matn bilan ishlash malakalari hamda nutqiy kompetensiyaning o'zaro uyg'unlashgan integrallashgan tizimi sifatida shakllanadi va ushbu jarayonda joriy, oraliq hamda yakuniy nazorat turlari samarali ta'limiy mexanizm vazifasini bajaradi. Nazoratning muntazam va tizimli tashkil etilishi o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini aniqlash bilan bir qatorda, ularning rivojlanish dinamikasini kuzatish hamda mavjud kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etishga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida qo'llanilgan pedagogik kuzatish, diagnostik tahlil va o'quvchilarning yozma ishlari tahlil qilish nazoratning rivojlantiruvchi funksiyasini sezilarli darajada kuchaytirishini tasdiqlaydi. Shundan kelib chiqib, boshlang'ich ta'limda savodxonlik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida nazorat turlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida rejalashtirish, baholash mezonlarini o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish, shuningdek diagnostik baholash natijalariga tayangan holda individual ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mazkur yondashuv ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning savodxonlik darajasini barqaror rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ravshanova, D. S. O'qish savodxonligi darslarida matn ustida ishlash orqali adabiy nutqni rivojlantirish. // Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – in-academy.uz. – B. 49–52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17264475>
2. Temirova, K. S. Nutqiy kompetensiyaning turlari, mazmun-mohiyati va elementlari / Виды, содержание и элементы речевой компетенции. // International Conference on Developments in Education. – Bursa, Turkey. – econference-zone.org. – 20-fevral, 2023. – B. 8–12.

6 Iskandarov, A. Y., Kuchkarov, M. A., & Shernaqarayev, I. E. (2023). Eksperimental tajribalar yordamida o'quvchilarda tadqiqotchilik, amaliy va tabiiy-ilmiy savodxonligini shakllantirish. *Innovation: The Journal of Social Sciences and Researches*, Volume 1, Issue 5, Impact Factor (ISI): 0.539.

3. Kudratova, A. I. Funktsional savodxonlikni shakllantirishda o'qituvchining kasbiy kompetentligi. // ORIENS: Journal of Oriental Studies, Volume 1, Issue 7, 2021. – B. 247–253. ISSN 2181-1784. Scientific Journal Impact Factor (SJIF): 5.423.
4. Xalmatova, D. A., Ro'ziboyeva, O'. Y. Pedagogik diagnostika o'qituvchi faoliyatining tarkibiy qismi sifatida. // Inter Education & Global Study, vol. 3, Issue 6, 2025. – B. 401–406. ISSN 2992-9024 (online). Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O'zbekiston.
5. Uteniyazov, Z. B. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning o'qish savodxonligini kompetensiyaviy yondashuv asosida rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari. // Scientific Journal of Construction and Education, Volume 4, Issue 2, 2025. – B. 199–205. ISSN 2181-3779. <https://jurnal.qurilishtalim.uz>
6. Iskandarov, A. Y., Kuchkarov, M. A., Shernaqarayev, I. E. Eksperimental tajribalar yordamida o'quvchilarda tadqiqotchilik, amaliy va tabiiy-ilmiy savodxonligini shakllantirish. // Innovation: The Journal of Social Sciences and Researches, Volume 1, Issue 5, 2023. Impact Factor (ISI): 0.539.
7. G'ulomov, A., Qodirov, A. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 256 b.
8. Tolipov, O'. Usmonboeva, M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2019. – 312 b.
9. Yo'ldoshev, J., Usmonov, S. Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: Noshir, 2020. – 218 b.
10. Xoliyorova, G. Savodxonlikni shakllantirishda nazorat va baholash turlari. – Toshkent: Innovatsiya ziyo, 2021. – 174 b.
11. Mamarasulov, U. O'quvchilar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 203 b.
12. Sodiqova, M. Diagnostik baholashning boshlang'ich ta'limdagi o'rni. – Toshkent: Ilim ziyo, 2022. – 167 b.
13. Rasulova, D. Boshlang'ich sinflarda o'qish va yozish savodxonligini rivojlantirish. – Toshkent: Ma'rifat ziyo, 2020. – 192 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.